

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שעור מורינו הרב יהודה גנס, פרשת פקודי תשס"ח:

א] באיסור למנות את ישראל

"כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם, ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקוד אותם, ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם" (שמות ל', י"ב).
וכתב רש"י שהמנין שולט בו עין הרע, והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד.

ובגמ' (ברכות סב:) אמרו שדוד נענש על שקרא לקב"ה מסית, שאמר לשאול אם ה' הסיתך בי ירח מנחה, ואמר לו הקב"ה הריני מכשילך בדבר שאף תינוקות של בית רבן יודעים אותו וכו', וכשמנאם טעה ולא לקח מהם כופר, יעו"ש בגמ'.

והתבאר עם כן מדברי הגמ' שטעותו של דוד היתה בזה שמנאם בלא כופר, וביאר הרמב"ן בפרשתנו לפי זה שטעותו היתה שסבר שזו מצוה לשעה ולא לדורות.
אולם בתחילת במדבר ביאר הרמב"ן בב' דרכים אחרים: א) שטעותו של דוד היתה שמנאם שלא לצורך, שאז אסור אפי' ע"י כופר, וע"ש שהביא כן בשם המדרש. ב) שטעותו היתה שמנאם אף הפחותים מכ' ויתרים על י"ג שנה, ומכיון שמנה כל איש מישראל, אין היתר לזה אפי' ע"י כופר, ע"ש.

[ועיין כלי חמדה בפרשת כי תשא, שתמה שדברי הרמב"ן סותרים זה לזה, ולענ"ד נראה מלשון הרמב"ן שם שבמדבר שבא לומר ביאור אחר ודלא כמ"ש בגמ' בברכות הנ"ל (שנקטה שהטעות שלו היתה שמנה בלא כופר), ובכ"י תשא ביאר ע"פ הגמ', יעו"ש ה].

והעולה מדברי הרמב"ן שלדרך הגמ' בברכות, כשמונה ע"י דבר אחר או על כל פנים ע"י כופר מותר למנות אפי' שלא לצורך. אולם בתוס' רי"ד (יומא כב:) כתב שגם לגמ' דילן אין היתר למנות שלא לצורך כלל.

וצ"ל שהתוריד יבאר את דברי הגמ' בברכות, שדוד טעה בתרתי: א) היה אסור לו למנות את ישראל כלל (שהרי המנין היה שלא לצורך). ב) שאף אם היה בזה צורך היה חייב ליטול מהם כופר. וכמ"ש הנציב במרומי שדה שם.

[ולכאורה יש להוכיח מדברי הגמ' בפסחים, שמבואר שם שמנו את קרבנות הפסחים עבור אגריפס המלך שרצה לדעת את מנין ישראל, אף שלא היה כאן צורך, הרי שמותר למנות אף שלא לצורך.

אולם נראה שאין משם ראיה כלל, דשם הלא לא נמנו על כל פסח מספר אנשים שוה, וא"כ לא היה כאן כלל מנין ישראל, אלא מנין פסחים שנתן אומדנא מסוימת על מנין ישראל, ופשוט.]

והנה הרמב"ן שם שבמדבר הוכיח כפירושו השלישי הנ"ל שדוד טעה במה שמנה אף הפחותים מכ', מדברי הפסוק בדברי הימים (א, פרק כ"ז, פס' כ"ג כ"ד) "ולא נשא דוד מספרם מבין עשרים ולמטה, כי אמר ה' להרבות את ישראל ככוכבי השמים. יואב בן צרויה החל למנות ולא כלה, ויהי בזאת קצף על ישראל".

וביאר הרמב"ן שכוונת הפסוק שלא עלה בדעת דוד למנותם אף פחותים מבין כ', אלא שיואב החל לעשות כן ויהי קצף על ישראל.

אולם ברש"י שם מבואר להיפך, דיעו"ש ברש"י (דה"י א' כ"ז) שכתב, וז"ל: וכל אלו שמנה לא מנה אחד מהם פחות מבין כ', עכ"ל, הרי שנקט להיפך מהרמב"ן שכוונת הפסוק שדוד לא מנה כלל הפחותים מבין כ'.

ונראה דלרש"י כוונת הפסוקים היא שסבר דוד שלכן הותר לו למנות, מכיון שמונה רק היתרים על כ', ולפי מה שהתבאר בגמ' שטעותו היתה במה שלא לקח כופר, צ"ל שסבר שכיון שמונה רק היתרים על כ' אין צורך בכופר. ואף שבכ"י תשא מבואר שהיה צורך בכופר אף במנין היתרים על כ' בלבד, שמא סבר שדבר זה (שגם כשמונים מבין כ' ומעלה צריכים להביא כופר), הוראת שעה היתה מפני העגל, וכעין דברי הרמב"ן בכ"י תשא, וצ"ע.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ובגמ' יומא (דף כב): אמרו (לענין פיס הכהנים): תנא הוציאו אצבעותיכם למנין, ונמנינהו לדידהו, מסייע ליה לרבי יצחק דאמר ר"י אסור למנות את ישראל אפי' לדבר מצוה דכתיב "וישמע שאול את העם ויפקדם בטלאים". אמר רבי אלעזר כל המונה את ישראל עובר בלאו שנאמר והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד, רנב"י אמר עובר בב' לאויין שנאמר לא ימד ולא יספר.

ויש לעיין בדברי הגמ' בכמה דברים: א) מדוע מנין הכהנים נחשב למנין, הלא לא היה שם צורך וכוונה לידע את מנינם, אלא להגיע למספר שנקבע מראש לצורך הגורל. ב) מדוע מנין האצבעות נחשב למנין ע"י דבר אחר, הלא האצבעות הם חלק מהגוף. ג) מדוע הביאה הגמ' שם מקור לאיסור המנין מקראי דדברי קבלה, ולא מהפסוקים בתורה בתחילת פרשת כי תשא. ד) מבואר שם בגמ' שמותר למנות ע"י דבר אחר, ואילו הגמ' בברכות (דף סב): אמרה הגמ' שצריך לקחת כופר דוקא.

וצ"ל על השאלה הראשונה, שאף שהמנין הסופי בפיס לא היה כלל מנין המסכם את מספר הכהנים שהיו שם, מ"מ מכיון שכשהכלים הממונה על הפייסות סיבוב אחד עד הכהן שבו החל (שהיה ניכר ע"י המצנפת שהורידו מראשו כמבואר שם) נודע מנינם, הרי זה חשוב מנין. ולכאורה יוצא מזה חידוש לדינא, שאף בלא כוונה כלל למנין, כל שנעשה מנין יש את האיסור למנות את ישראל.

ולענין השאלה השניה מצינו שנחלקו האחרונים, מדוע ע"י האצבעות שרי, דבכלי חמדה (בפרשת כי תשא) ובאבני נזר (יו"ד שכ"ט ג', תנ"ג, תנ"ב ה') כתבו שמכיון שהאצבעות הם אבר שאין הנשמה תלויה בו מותר למנותם יעו"ש. אולם בחת"ס (תשובות מספר יובר לבעל אוצר הגאונים, הובאה בציץ אליעזר ח"ז סימן ג' ענף ח', ובליקוטי תשובות חת"ס) ובאגרות משה (יו"ד ג', קי"ז ב') חלקו על זה וביארו שמכיון שיתכן שיהיה כהן שיוציא ב' אצבעות, א"כ אין המנין מסכם כלל את מספר הנמצאים שם. [ויש לדון להלכה, אם מותר לספור למשל את מספר מגבעות האנשים הנמצאים במקום, או שמכיון שהבגד טפל לאדם חשיב כספירת האדם, ולאבני נזר והכלי חמדה פשוט שמותר מכ"ש ממנין האצבעות, ולחת"ס ולאגרות משה צ"ע].

ולגבי השאלה השלישית, יעוין במהרש"א שם שעמד בזה ויישב שמקראי דכי תשא אין ראיא לאיסור המנין דיש לומר דהכופר הוצרך משום חטא העגל, ודבריו צ"ב הלא בקרא כתיב "ונתנו וכו' כופר נפשו בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם". ובכלי חמדה ביאר שכוונת המהרש"א היא דהיה מקום לומר דרק משום העגל היה סכנה במנין, ולא לדורות.

ועדיין צ"ע, דהלא בברכות (דף סב): מבואר שדוד טעה במה שלא למד לאיסור מקראי דכי תשא, ועל זה אמרו שטעה בדבר שתינוקות של בית רבן יודעים אותו, ועל כרחך דמקראי דכי תשא ילפינן איסור לדורות, וצ"ע ג.

ולכאורה אפשר ליישב את הקושיא השלישית הנ"ל באופן אחר, והוא דמקראי דכי תשא ילפינן רק לאיסור מנין של כל ישראל (ואף שמה מנה רק את היתרים על כ', מ"מ הלא מנה "כל יוצא צבא בישראל"), אולם בסוגיא דיומא שבה הנידון היה על מנין חלק מישראל, אי אפשר ללמוד משום, והוצרכו ללמוד מקרא דשאול שמנה רק את היוצאים למלחמה, ואעפ"כ מנאם בטלאים, וכן אסמכיה לה על קראי דלא ימד ולא יספר, שמשמע שישראל לא ימנו כלל. [ולפ"ז כל הסוגיא ביומא עוסקת במנין חלק מישראל, ולא כמו שכתב בכלי חמדה דמקראי דשאול ילפינן על חלק מישראל, ולאוי דלא ימד הם על כל ישראל דוקא, דלהנ"ל על כל ישראל הלא ילפינן מכי תשא].

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ולהנ"ל יובן איך מנה משה את בני לוי בלא שקלים, שמכיון שאין כאן מנין כל ישראל אין כאן איסור דאורייתא, ושמא בימי משה עדיין לא נאסר למנות חלק מישראל. (שוב ראיתי כעין הדברים הנ"ל בשו"ת ציץ אליעזר בשם פירוש המהרי"ט על התורה).

ועל דרך זו שמא יש לומר אף בקשר לשאלה הרביעית, מדוע אצל מנין משה הוצרך כופר ובמנין שאול והכהנים היה די בדבר אחר, דשמא במנין כל ישראל בעינן כופר, ובמנין חלק מישראל די בדבר אחר, ויתבארו הדברים עוד בהמשך בעז"ה.

דהנה בטעם האיסור למנות את ישראל מצינו ברש"י ב' טעמים לאיסור, דבכי תשא כתב רש"י שהאיסור הוא משום עין הרע, הובאו דבריו לעיל. ואלו בדברי הימים (א, פרק כ"ז, פס' כ"ד) כתב רש"י שטעם האיסור משום שהמונה עובר על מה שנאמר "אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ גם זרעך ימנה" ועל מה שנאמר "הבט נא השמימה".

ויש לעיין איך מועיל מנין ע"י דבר אחר, דבשלמא לטעם השני הנ"ל שהוא משום שלא לתת מנין וקצבה לישראל, כל שעושה ע"י דבר אחר מראה בזה שאינו בא לתת קצבה לישראל אלא לדעת את מנין הנמצאים כאן, אולם לענין עין הרע (שהוא ענין קנאה של האומות או המלאכים), הלא כל שבסוף ידוע המנין - איך פלטינן מחשש עין הרע.

ושמא יש מקום לומר דעין הרע שייך רק במנין כל ישראל ולא במנין חלקם, ומאידך האיסור לתת קצבה לישראל שייך בכל אופן.

ויובן ע"פ זה מדוע במנין כל ישראל בעינן כופר, שהוא להציל מחשש עינא בישא, ואילו במנין חלק מישראל די בדבר אחר, וכמו שנתבאר.

אולם הראוני ברבנו בחיי שכתב שגם לעין הרע מועיל מנין ע"י דבר אחר, שאז הוי כנס נסתר ולא כנס שבגלוי, וביאור הדברים עדין צ"ע קצת.

ב] עניינים נוספים בספירת ישראל

יעויין בשו"ת כתב סופר שכתב בשם אביו הזת"ס שאף ע"י הכתב אסור למנות, והוכיח כן ממה שלא מנה יואב (אשר דבר דוד נתעב אצלו כמבואר בפסוקים) ע"י הכתב. והוכיח מזה הזת"ס שאף בספירת העומר מועילה ספירה ע"י הכתב.

בענין מפקד האוכלוסין במדינת ישראל, יעויין שו"ת שבט הלוי בתשובה משנת תשנ"ה שצידד להתיר המפקד בתנאי שלא יסכם כל אחד את המנין של בני ביתו, שאז אין משום מנין פרטי של כל בית, ומשום החשש של סכום המנין הכללי כתב שאין לחשוש, משום שהמנין כולל אף אלו שאינם בני ברית, וע"ש עוד.

כל הנ"ל הוא דרך אחת שאפשר אולי לומר בביאור הענינים, אולם מצינו ברבותינו האחרונים דרכים שונות בכל הנ"ל, וע' בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ז, ג') שהאריך והרחיב בכל הענינים, ובספר מנחת אשר בפרשת במדבר.